

УДК 372.878:37.036:373(438)

Urszula Słyk

Uniwersytet Śląski w Katowicach

(Polska)

Урсула Слик

Сілезький університет в Катовіцах

(Польща)

**PROCES ROZWIJANIA POSTAWY TWÓRCZEJ DZIECKA PODCZAS
ZAJĘĆ MUZYCZNYCH I ZINTEGROWANYCH W SZKOLE
PODSTAWOWEJ – DOŚWIADCZENIA POLSKIE**

**ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ПОЗИЦІЇ ДИТИНИ ПІД ЧАС
МУЗИЧНИХ ТА ІНТЕГРОВАНИХ ЗАНЯТЬ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ:
ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД**

Польська педагогіка популяризує такі концепції виховання й навчання, які відповідають сучасному етапу суспільного розвитку, коли актуалізується потреба в особистості, здатній до творчого мислення й самореалізації. У навчально-виховному процесі розвиток креативності повинен супроводжуватися формуванням моральних цінностей з опорою на відповідальність та витривалість. Сутнісну характеристику творчих музичних занять становить стимулювання уяви, креативного мислення та творчої спрямованості особистості. Переживання і засвоєння музики відіграють вагомую роль в основній школі, а вчитель повинен стимулювати активність дитини через зацікавлення музичною творчістю. Потрібно не тільки надавати знання, але й, перед усім, впливати на емоційність і безпосередність кожної дитини. У статті презентована дослідницька програма розвитку творчої позиції учнів на музичних та інтегрованих заняттях в основній школі.

***Ключові слова:** творча позиція, музичні та інтегровані заняття, основна школа.*

Edukacja muzyczna dzieci, a motywacja nauczyciela do własnych badań

Dotychczasowe badania nad twórczością muzyczną dzieci, potwierdziły skuteczność ich oddziaływań na rozwój osobowości dziecka. Warto sprawdzić ich efektywność jako czynnika rozwijającego postawę twórczą i kreatywność

dziecka w szkole. Chodzi o stworzenie, już w klasach początkowych szkoły podstawowej, jak najlepszych warunków do wprowadzenia twórczej i «energetycznej» atmosfery. Muzykowanie w klasach młodszych, daje dużo satysfakcji, uczniom, nauczycielom i słuchaczom. Codzienna praca z uczniami pozwala na obserwację ich stopnia zainteresowania muzyką. Zajęcia muzyczne z dziećmi stały się pasją wielu nauczycieli. Przez co wzajemnie i pozytywnie na siebie wpływają. Radość wypływająca ze wspólnego bawienia się muzyką jest wystarczającym powodem by poświęcać swój czas dla najmłodszych. Widząc efekty swojej pracy nauczyciel musi być stale aktywnym gotowym do podejmowania wyzwań. Przygotowanie dzieci do występów artystycznych powoduje wzrastanie samooceny, samodyscypliny i odpowiedzialności za siebie i innych. Doznana satysfakcja z włożonego wysiłku staje się największą nagrodą dla wszystkich. Każdy uczeń potrzebuje być zauważony, doceniony, ważny. Prowadzone badania pozwolą nauczycielowi, chociaż częściowo, zrozumieć mechanizm powodujący rozwijanie zainteresowań muzycznych dzieci, rozwijanie ich postawy twórczej i kreatywności, a w ostateczności świadomie wpłynąć na zaspokajanie potrzeb i oczekiwań w aspekcie wszechstronnego rozwoju dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Badania naukowe w świetle literatury

Do stopniowego wzrostu zainteresowania się problematyką twórczości muzycznej dzieci, przyczyniły się różne kierunki tzw. «szkoły twórczej», a w szczególności osiągnięcia takich wybitnych i rewolucyjnych pedagogów, jak: Emil Jaques-Dalcroz'e, Carl Orff i Zoltan Kodaly. Pierwsze badania w Polsce nad twórczością muzyczną dzieci w świetle psychologii i pedagogiki przeprowadziła Zofia Lissa. Badania te koncentrowały się na twórczej wyobraźni dzieci. Dalszą potrzebę prowadzenia badań dostrzegali Stefan Szuman, który zajmował się badaniem procesów poznawczych u dzieci, szczególnie spostrzegania, myślenia i mowy najczęściej w związku z twórczością plastyczną. Po wojnie badaniami nad wychowaniem muzycznym zajmowali się Bogdan Suchodolski, Wincenty Okoń, Stanisław Ossowski, Maria Gołaszewska, Irena Wojnar (wychowanie estetyczne), Maria Manturzevska (konstrukcja testów muzycznych), Ewa Lipska i Leokadia Jankowska, Zofia Burowska, Jerzy Kurcz, Maria Przychodzińska, Zofia Konaszkiwicz [13, 23]. W latach 1978-1982 w Kielcach pod kierunkiem Stanisława Popka, prowadzono badania dotyczące twórczości, a dokładnie improwizacji wokalne dziecka w wieku 9-10 lat. Badania potwierdziły, iż zabawy twórcze i różnego rodzaju urozmaicone zadania mają potężną siłę napędową dla wszechstronnego rozwoju dziecka [12, 124]. Na uzdolnienia twórcze małych dzieci zwrócił także uwagę m.in. Tadeusz Żuk «Im młodsze dziecko, tym większe

prawdopodobieństwo wykształcenia mechanizmu osobowościowego sterującego zachowaniami twórczymi» [18, 68]. Twórczością muzyczną dzieci zajmowali się Robert Gloton i Claude Clero. Ich zdaniem dziecko ma w sobie naturalną potrzebę wyrażania sobie samemu i innym tego, co myśli, co czuje. Jedyne istotne jest stworzenie warunków dla rozwoju twórczej wyobraźni, co należy do działań nauczyciela. Na twórczość w związku z ekspresją jej znaczenia w procesie rozwoju jednostki, zwracali uwagę teoretycy i praktycy wychowania przez sztukę m.in.: Calvin S. Hall, Alfred Binet, Édouard Claparede, Maria Montessori, Owidiusz Decroly, John Dewey, Jerome Bruner, Carl Rogers, Celestyn Freinet, Henri Wallon, Jean Piaget, Stefan Szuman, Bogdan Suchodolski, Irena Wojnar, Maria Przychodzińska, Stanisław Popek. Już z początkiem XX wieku koncentrowano się na potrzebie ekspresji zintensyfikowanej przez nagromadzenie uczuć, pobudzenie wyobraźni, przeżycie niezwykłych sytuacji (C. Freinet, J. Dalcroz, C. Orff).

W obecnych czasach program wychowania muzycznego dotyczący twórczości muzycznej dzieci, zyskuje znacznie na wartości. «Świat współczesny zmienia się tak rewolucyjnie szybko we wszystkich dziedzinach, że nauczanie wiedzy encyklopedycznej traci sens i musi być zastąpione kształceniem zdolności do myślenia otwartego-twórczego. Wskazują na to badania nad twórczością i postawą twórczą J. P. Guilforda (koncepcja twórczości jako myślenia dywergencyjnego, a w Polsce po roku 1950 badania nad teorią twórczego rozwiązywania problemów Józefa Kozielskiego i Zbigniewa Pietrasieńskiego) [17, 26].

W roku 2007, pod patronatem Polskiej Rady Muzycznej zrealizowano projekt *Edukacja muzyczna w Polsce. Stan – uwarunkowania - pożądane obszary zmiany*. Badania wykazały, że efektywność zajęć muzycznych w polskich szkołach jest na ogół niska. Zdaniem Wiesławy Sacher «Motywowanie uczniów do pracy nad własnym rozwojem muzycznym oraz rozbudzania zainteresowań muzyką jest najmocniej uwarunkowane poziomem przygotowania nauczyciela...» [15, 220]. Problematykę twórczości i ekspresji w wieku wczesnoszkolnym podejmuje również Katarzyna Krasoń. Autorka zainteresowania wiąże ze sztuką, zwłaszcza literaturą, muzyką, teatrem i tańcem, zarówno w wymiarze odbiorczym, jak i twórczym czy ekspresyjnym. Na kształtowanie się postawy twórczej dziecka zwracali uwagę: Tadeusz Żuk, Robert Gloton i Claude Clero, Beata Dyrda, Stanisław Popek, Kazimierz Korniłowicz, Jerzy Kujawiński, A. Masłow, Ewa Skowrońska-Lebecka, Krystyna Przybylska, Beata Podolska i in.

Warto zaakcentować, iż w Polsce prowadzono wiele znaczących badań nad edukacją muzyczną dzieci. Maria Przychodzińska – opracowała polskie

konsepce powszechnego wychowania muzycznego. Słuchaniem i tworzeniem muzyki w szkole, zajmowała się Z. Burowska [1, 53]. Badania dotyczące wrażliwości dziecięcej na muzykę przeprowadziła M. Suświłło [16, 82]. M. Manturzevska i B. Kamińska swoje badania nad rozwojem muzycznym dziecka oparły o teorię J. Piageta [16, 95]. Złożoność kompetencji muzycznych poruszyła A. Weiner. Problematykę edukacji muzycznej przybliżyły: Kinga Lewandowska (poziom uzdolnień muzycznych), Krystyna Bieluga (umiejętność rozpoznawania przez nauczycieli klas I-III poziomu uzdolnień muzycznych), Urszula Smoczyńska – zajęcia umuzykalniające dla dzieci, Bronisława Dymara, Jadwiga Uchyła-Zroski – problematyka zabawy w kategorii radości i szczęścia, Romualda Ławrowska – rozwijanie zdolności i umiejętności dzieci.

Zarys koncepcji teoretycznych opartych na badaniach w zakresie twórczej aktywności muzycznej dziecka

Współcześnie kładzie się nacisk na zdobywanie przez dzieci umiejętności praktycznego myślenia, myślenia dywergencyjnego, nieograniczającego się tylko do jednego rozwiązania lecz poszukiwania innych możliwych korzystnych rozwiązań w konkretnym działaniu. Rozwijanie twórczych możliwości dziecka sprowadza się do kształtowania jego postawy twórczej i kreatywności. Samodzielna, odpowiednio ukierunkowana, praktyczna działalność muzyczna dzieci związana z twórczością pozwoli na osiągnięcie zamierzonego celu. Dąży się do tego, aby dzieci same, drogą prób i błędów, zdobywały określoną wiedzę. Metodą rozwoju twórczych dyspozycji dziecięcych jest tworzenie muzyki. Jan Wierszyłowski podkreślał szczególne znaczenie wychowawcze muzycznej aktywności twórczej. Twierdził on, że muzyka daje największe możliwości twórczego działania i kształtowania takich cech osobowości, jak funkcje poznawcze i emocjonalno-motywacyjne, rozwija pomysłowość twórczą, kontaktowość społeczną i pozytywne cechy charakteru. Kontakt z muzyką niesie ze sobą ogromne pokłady samodyscypliny. Uczy systematyczności, odpowiedzialności, pracowitości i obowiązku.

Poprzez samodoskonalenie się, jednostka wzmacnia swoje poczucie pewności, jest otwarta na ludzi, rozumie ich i potrafi wspierać innych. Bycie twórczym pozwala na wykorzystywanie swojego potencjału w dążeniu do celu przy pokonywaniu barier i w radzeniu sobie z problemami. Dzisiejszy świat stawia przed każdym różne wymagania. Między innymi wzywa do rozwijania umiejętności komunikacji interpersonalnej, rozwijania relacji społecznych i twórczego podejścia do życia. Postawa twórcza w dzisiejszych czasach jest bardzo pożądana i ważna dla osiągnięcia celów osobistych i zawodowych. Dzisiejszy rynek pracy wymaga od młodego pokolenia posiadania takich cech, jak: pomysłowość, kreatywność,

oryginalność, aktywność, elastyczność, które są elementami twórczej postawy. Być twórczym znaczy działać twórczo, żyć aktywnie, znać swoje słabe i mocne strony, wzbogacać swoją wiedzę, być niepowtarzalnym, wyjątkowym, ale jednocześnie skromnym, rozumieć innych. Przedmiotem dociekań teoretycznych i badań empirycznych były edukacyjne uwarunkowania rozwoju postawy twórczej i kreatywności dzieci podczas stymulowania myślenia twórczością muzyczną. Obserwacji podlegały zmiany wywołane twórczymi muzycznymi działaniami dzieci w młodszym wieku szkolnym podczas zajęć muzycznych i zintegrowanych w oparciu o skonstruowany *Program twórczych warsztatów muzycznych w edukacji wczesnoszkolnej*. Program ten pozwolił na systematyczne działania artystyczne dzieci. Twórczość muzyczna wiąże się z trwającym procesem stymulowania myślenia, poszukiwania oryginalnych rozwiązań, kształtowania więzi społecznych, umiejętności współpracy, umiejętności słuchania i rozmawiania z innymi.

Podstawowe pytania badawcze

Celem pracy było zdiagnozowanie wpływu twórczości muzycznej, rozumianej jako proces, na rozwijanie postawy twórczej i kreatywności dzieci podczas zajęć zintegrowanych i muzycznych oraz wskazanie czynników warunkujących efektywność tego procesu w edukacji wczesnoszkolnej. Diagnozie zostaną poddane również działania nauczycieli dotyczące faktycznej realizacji formy twórczości muzycznej dzieci w klasach I-III podczas zajęć zintegrowanych i muzycznych w szkole.

Do głównego zagadnienia zostały utworzone następujące pytania badawcze:

I problem badawczy: Jakie działania podejmowane są w celu rozwijania postaw twórczych i kreatywności dzieci w edukacji wczesnoszkolnej?

II problem badawczy: Czy i w jakim stopniu twórczość muzyczna, rozumiana jako proces, wpływa na rozwijanie postawy twórczej i kreatywności dzieci w edukacji wczesnoszkolnej?

III problem badawczy: Czy i w jakim zakresie nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej wykorzystują formę twórczości muzycznej podczas zajęć zintegrowanych i muzycznych w szkole?

HIPOTEZA GŁÓWNA

Twórczość muzyczna rozumiana jako proces, wpływa pozytywnie na rozwijanie postawy twórczej i kreatywności dzieci w edukacji wczesnoszkolnej. Prawdopodobnie jest to wynikiem konsekwentnie stosowanych czynników stymulujących muzyczną twórczość, których efektem działań będzie kształtowanie się kreatywnej i twórczej postawy dziecka.

Charakterystyka próbki badawczej i organizacji badań

Badania pilotażowe nad realizacją procesu twórczości muzycznej dzieci w roku szkolnym 2013-2014 zostały przeprowadzone w Szkole Podstawowej Nr 3 w Zespole Szkół Mistrzostwa Sportowego w Jastrzębiu-Zdroju. Zastosowane metody w tej pracy, to: obserwacja uczestnicząca, badania w działaniu, sondaż diagnostyczny, eksperyment indywidualizujący, analiza dokumentów. W badaniu zastosowano następujące narzędzia badawcze: kwestionariusz ankiety skierowanej do nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej, kwestionariusz wywiadu z dzieckiem w wieku 6-9 lat. Arkusz obserwacyjny dziecka Inteligencje wielorakie wg H. Gardnera – ze skalą liczbową – 1 2 3 4 5, *Średnia Miara Słuchu Muzycznego* E. E. Gordona [10]. Plan eksperymentalny zastosowany w badaniach to schemat dwóch grup równoległych w doborze losowym. Badaniami zostały również objęte wybrane placówki oświatowe na terenie województwa śląskiego. Materiał został również zgromadzony drogą przygotowanej ankiety skierowanej do nauczycieli uczących w kl. I-III.

Zakończenie

Zakłada się, że po trzech latach prowadzonych badań, wykorzystując aktywne metody pracy w realizacji założeń programu muzycznych warsztatów twórczych dziecko będzie pozytywnie nastawione do odbioru muzyki. Będzie nie tylko chętnie muzykowało ale również aktywnie uczestniczyło w programach artystycznych organizowanych na terenie szkoły czy poza nią. Ciekawe i chłonne wiedzy będzie samodzielnie poszukiwać, doświadczać, eksperymentować, wzbogacać wiedzę o sobie i innych, potrafiło rozumieć i analizować różne właściwe lub niewłaściwe zachowania innych, a przede wszystkim stanie się odpowiedzialne za siebie.

Bibliografia

1. Burowska Z. Słuchanie i tworzenie muzyki w szkole / Z. Burowska. – Warszawa : WSiP, 1980.
2. Gardner H. Inteligencje wielorakie. Teoria w praktyce / H. Gardner. – Poznań : «Media Rodzina», 2002.
3. Jąder M. Krok... w kierunku kreatywności. Zabawy i ćwiczenia / M. Jąder. – Kraków : Oficyna Wyd. «Impuls», 2008.
4. Kisiel M. Edukacyjne inspiracje dziecięcego przeżywania, doświadczenia i poznawania muzyki / M. Kisiel. – Dąbrowa Górnicza : Wyd. WSB, 2008.

5. Kisiel M. Wielorakie przestrzenie muzyki w edukacji i wychowaniu dziecka w młodszym wieku szkolnym / M. Kisiel. – Katowice : Wyd. KPWiPM, UŚ., 2013.

6. Kołodziejski M. Muzyka i wielostronna edukacja dziecka / M. Kołodziejski. – Częstochowa : Wyd. WSL, 2012.

7. Kołodziejski M. Wielorakie wymiary twórczości codziennej w teorii praktyce edukacyjnej / M. Kołodziejski. – Płock : Wyd. Naukowe PWSZ, 2010.

8. Kołodziejski M. Kreatywność w edukacji muzycznej / M. Kołodziejski. – Pułtusk : Wyd. Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, 2014.

9. Krasoń K. Wymiary ekspresji dziecięcej. Stymulacja – samorealizacja – wsparcie / K. Krasoń, B. Mazepa-Domagała. – Katowice : Wyd. «Librus», 2005.

10. Krasoń K. Myślenie twórcze dziecka w wieku przedszkolnym – polisensoryczne płaszczyzny diagnozowania / K. Krasoń. – Chorzów : Wyd. Uniwersytet Śląski, 2002. – T. 2.

11. Łobocki M. Metody i techniki badań pedagogicznych / M. Łobocki. – Kraków : Wyd. XI «Impuls», 2011.

12. Popek S. Człowiek jako jednostka twórcza / S. Popek. – Lublin : Wyd. UMCS, 2001.

13. Przychodzińska M. Wychowanie muzyczne – idee, treści, kierunki rozwoju / M. Przychodzińska. – Warszawa : WSiP, 1989.

14. Pilch T. Zasady badań pedagogicznych. Strategie ilościowe i jakościowe / T. Pilch, T. Bauman. – Warszawa : Wyd. Akademickie Żak, 2001.

15. Sacher W. A. Pedagogika muzyki. Teoretyczne podstawy powszechnego kształcenia muzycznego / W. A. Sacher. – Kraków : Oficyna Wyd. «Impuls», 2012.

16. Suświłło M. Psychopedagogiczne uwarunkowania wczesnej edukacji muzycznej / M. Suświłło. – Olsztyn : Wyd. UWM, 2001.

17. Szmidt K. Pedagogika twórczości / K. Szmidt. – Gdańsk : Wyd. GWP, 2007.

18. Uszyńska-Jarmoc J. Twórcza aktywność dziecka / J. Uszyńska-Jarmoc. – Białystok : Wyd. «Trans Humana», 2003.

19. Zwolińska E. A. Pomiar i wartościowanie w muzyce / E. A. Zwolińska. – Bydgoszcz : Wyd. UKW, 2012.

20. Słyk U. Rola nauczyciela w rozwijaniu zainteresowań muzycznych dzieci na zajęciach pozalekcyjnych w szkole podstawowej / U. Słyk // Pedagogiczne aspekty rekreacji, turystyki i wypoczynku dzieci i młodzieży w przedszkolu, szkole i poza szkołą / red., M. Kisiel. – Dąbrowa Górnicza : Wyd. WSB, 2010.

21. Czerniawska B. Rozwój myślenia i działania twórczego w perspektywie kształcenia ustawicznego – opinie i refleksje twórców / B. Czerniawska, A. W. Nocuń // Kwartalnik Pedagogiczny. – 1979. – № 4.

22. Słyk U. Zespołowe muzykowanie w nauczaniu zintegrowanym / U. Słyk // Wychowanie Muzyczne w Szkole. – 2008. – № 5.

23. Podstawa Programowa wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego z komentarzami // Edukacja artystyczna i kulturalna. – 2008. – Tom 7. – Dziennik Ustaw Nr 4, poz. 17. Z dnia 23 grudnia 2008 r.

24. Podstawa Programowa z Komentarzami Edukacja // Artystyczna i Kulturalna. Tom 7, szkoła podstawowa, gimnazjum, liceum. Ministerstwo Edukacji Narodowej, Dziennik Ustaw. – Nr 4, poz. 17. 15. stycznia. – 2009 r.

25. Program edukacji wczesnoszkolnej. Klasy 1–3. – «Nasze razem w szkole» (aut. programu: Jolanta Brzózka, Katarzyna Harmak, Kamila Izbińska, Anna Jasiocha, Wiesław Went). – Warszawa : WSiP, 2012.

РЕЗЮМЕ

Слык Урсула. Процесс формирования творческой позиции ребенка в ходе музыкальных и интегрированных занятий в основной школе: польский опыт.

Польская педагогика популяризирует такие концепции воспитания и обучения, отвечающие современному этапу общественного развития, когда актуализируется потребность в личности, способной к творческому мышлению и самореализации. В учебно-воспитательном процессе развития креативности должен сопровождаться формированием нравственных ценностей с опорой на ответственность и выносливость. Сущностную характеристику творческих музыкальных занятий составляет стимулирование воображения, креативного мышления и творческой направленности личности. Переживания и усвоения музыки играют весомую роль в основной школе, а учитель должен стимулировать активность ребенка через интерес музыкальным творчеством. Нужно не только давать знания, но и, прежде всего, влиять на эмоциональность и непосредственность каждого ребенка. В статье представлена исследовательская программа развития творческой позиции учащихся на музыкальных и интегрированных занятиях в основной школе.

Ключевые слова: творческая позиция, музыкальные и интегрированные занятия, основная школа.

SUMMARY

Slyk Ursula. The formation of a creative position of the child at the musical and integrated classes in basic school: the polish experience.

Polish pedagogy promotes the concepts of education and training that meet the current stage of social development, when the need for updated personality, capable of creative thinking and self-realization is urgent. In the educational process the development of creativity must be accompanied by the formation of moral values based on responsibility and endurance. The essential characteristics of creative music lessons are to stimulate the imagination, creative thinking and creative direction of the individual. The experience and mastering music plays a key role in basic school, and the teacher should encourage the child's activity through interest in musical creativity. It should not only provide knowledge, but, above all, to influence emotion and spontaneity of each child. The paper has presented the research program of the artistic positions of the students of music and integrated classes in basic school.

Key words: a creative position, music and integrated classes, basic school.